

Dr. Nevzat Gündoğ'a

VEFA

Tarih, Kültür ve Sanat Yazıları

Editörler

Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU

Dr. Nevzat GÜNDAĞ'a
VEFA

Tarih, Kültür ve Sanat Yazıları

Editörler

Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU

Çizgi Kitabevi Yayınları: 1272
Araştırma İnceleme

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Kasım 2021

ISBN: 978-605-196-686-1
Yayıncı Sertifika No:52493

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -

Editörler
KILIÇ, Yusuf | HAYTOĞLU, Ercan
Dr. Nevzat Gündoğ'a
VEFA
Tarih, Kültür ve Sanat Yazıları

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

Baskı: Sebat Ofset
Sertifika No: 46039

Makalelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah.	Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1	Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/ Konya	Cağaloğlu/ İstanbul
(0332) 353 62 65 - 66	(0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com

📞 / cizgikitabevi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM9

HATIRALARDA Dr. NEVZAT GÜNDAĞ

Nevzat Gündag'ın Ardından 13

Selim KARAHASANOĞLU

Nevzat Gündag İle İlgili Birkaç Anı 17

Süleyman SOLMAZ

BİLİMSEL YAZILAR

19. Yüzyılda Yemen'de Beni Mervan Kabilesi ve Osmanlı Devleti İle Münasebetleri 23

Durmuş AKALIN

**Trakya-Paşaeli Müdafa'a-i Heyet-i Osmaniye Cemiyeti'nin Kuruluşu
Kuruluş Tarihi - İsim - Kurucular Kurulu** 57

Veysi AKIN

Kültürel Süreklilik İçerisinde Kalemişi Süslemeli Camilere Denizli'den Bir Örnek Çivril Sundurlu Camii69

Erbil CÖMERTLER AKTUĞ

**19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Uzanan Süreçte Tavas Kazası
Yönetim, Kurumlar, Sosyal ve Ekonomik Yapı, Eğitim, Doğal Afetler** 87

Mithat AYDIN

Hierapolis Antik Kenti Roma Hamamları 137

Coşkun DAŞBACAK

İstanbul Lale-i Camisi Taçkapıları 151

Mustafa EKMEKÇİ

Savaş, Bellek ve Kimlik Psikopolitik Açıdan Kosova 1389	171
Mehmet YAŞAR ERTAŞ	
Batı... Ayna ve Kimlik	207
Ahmet Kürşat GÖKKAYA	
Bir Ticaret Şehri Olarak Marsilya ve Haçlı Seferleri'ne Katılımı.....	215
Sevil GÖZÜBÜYÜK	
Milli Mücadele Dönemi'nde Denizli Sancağı'nda Yunan Mezalimi	231
Ercan HAYTOĞLU	
Emirdağ / Sığrarak Köyü Eski Camii ve Köy Mezarlığındaki Bir Grup Mezar Taşı	263
Kasım İNCE	
Sertan ATASOY	
Alper ATICI	
Hipokondriyak ve Sofist: Aelius Aristides'in Siyasi ve Entelektüel Dünyası.....	285
Turhan KAÇAR	
Nevzat Gündoğdu'nun Akademik Dünyaya Mühim Bir Katkısı 1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi..	295
Umut KARABULUT	
Rediflerdeki Anlam Çeşitliliği "Yazmışlar" Redifiyle Nef'i ve Urfi Mukayesesi.....	303
Saadet KARAKÖSE	
Anadolu'da Madenin Keşfi ve Kullanımının "T" İmgelemi Üzerinden Anlatımı	317
Yusuf KILIÇ	
Elvan ESER	
Tarihi Şahsiyetler ile İlgili Fıkralara Mizah Teorileri İle Bakış	335
Murat KOÇAK	
Dijital Çağda Türkiye'nin İlk E-Muhtırası 27 Nisan 2007 Askeri Müdahalesi.....	345
Tahir KODAL	
Attouda ve Hisar Köyü'nün Denizli Turizmindeki Yeri ve Önemi	369
Bilge YILMAZ KOLANCI	

Yeni Bulunan Bir Yazma Münasebetiyle Doğu Türkistan Hocaları'nın Şeceresi Üzerine Bir Değerlendirme ...	387
Coşkun KUMRU	
İpek Yolu Şehri Kayalık'ta Karluk Yabgu Sarayı.....	397
Mehmet KUTLU	
Antikçağ Toplularında Göz Hastalıkları ve Tedavi Yaklaşımları.....	415
Gülseren MUTLU	
Denizli El Sanatlarının Turizm Ekonomisine Kazandırılma Sorunu ve Çözüm Önerileri Pamukkale Ören Yeri Örneği.....	431
Ayşegül KOYUNCU OKCA	
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kalan Bir Miras Sosyal Yardım Uygulaması Olarak Hidemât-ı Vataniye Tertibi Maaşları.....	445
Ayfer ÖZÇELİK	
Seda YOLAÇ NENNİOĞLU	
Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kırılmaya Yol Açan Bir Metin W. E. Gladstone'un "Bulgarian Horrors and Question Of The East" Adlı Kitapçığında Türkler	469
Ayfer ÖZÇELİK	
İbrahim Çallı'nın Savaş Temalı Yapıtları	491
Serpil ÖZKAN	
Denizli/Honaz Menteş Camisi.....	511
Halil ÖZYİĞİT	
Ceneviz Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Topraklarındaki Hristiyan Esirler ve Köleler Hakkında Bazı Tespitler	527
Selim PARLAZ	
Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Hukuki Statüsü, Eğitiminde Uygulanan Politikalar ve Uygulamalar ...	543
İbrahim SARI	
Yıldıray KARADAĞ	
Yunan İşgal Yönetimi Döneminde Batı Anadolu'da Ortaya Çıkan İki Farklı Devletleşme Girişimi "Batı Anadolu Muhtar Hükümeti" ve "İyonya Devleti" 1919 - 1922	565
Adnan SOFUOĞLU	

Denizli’de Çekirge İstilasası (XIX. ve XX. Yüzyıl)	613
Kamuran ŞİMŞEK	
Çivril-Cabar Katliamı ve Cabar Milli Mücadele Şehitliği	627
Turgut TOK	
Mekânsal İroniler	645
Hasan TÜZEN	
Büyük Taarruz Öncesinde Ankara	665
Süleyman TÜZÜN	
Türkiye’de Ekonomik Eksen Kaymaları ve Sanayileşme (1923-1950).....	683
Hasan YAPICI	
I. Körfez Savaşı Sonrasında İngiltere Avam Kamarası’nda Kürtler Hakkında Yapılan Oturum Üzerine Değerlendirmeler	707
Çağdaş YÜKSEL	

Ceneviz Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Topraklarındaki Hristiyan Esirler ve Köleler Hakkında Bazı Tespitler

Selim PARLAZ*

Giriş

XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı topraklarında görev yapan Ceneviz elçileri ve konsolosları ülkelerinin önemli birer temsilcisi durumunda idiler. Başlarından geçen olayların yanısıra mezkur topraklarda şahit oldukları hususları mektuplar ve raporlar aracılığıyla merkez Cenova'ya göndererek bilgilendirme yapıyorlardı. Bu konulardan biri de Osmanlı topraklarında esir düşen başta Venedik ve Ceneviz devletlerine ait esirlerin durumu ve bunların teslim edilmesi süreçlerinin işleyişi ile ilgiliydi. Özellikle esirlerin mübadele olayı belgelerde üzerinde hassaten durulan mevzulardan biriydi. Çünkü bu konu devletler arasındaki ilişkilerin de belirleyicisi konumunda idi. Mezkur esirlerin Osmanlı topraklarından bazen kaçma yoluyla şanslarını denemeleri ya da ödenen paralar karşılığında serbest bırakılmaları oldukça sık karşılaşılan bir durumdu. Çalışmamızda Ceneviz devletinin temsilcilerinin Hristiyan esir ve köleler hakkındaki tespitlerini resmin bütününü aydınlatan örnekler üzerinden ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Erken dönemden itibaren Osmanlı Ceneviz ilişkilerinde bir meta olarak köle ticareti önemli bir yer tutmaktaydı. Mübadelenin önemli bir ayağını oluşturan bu ticaret XVI. ve XVII. yüzyıllarda da varlığını devam ettirmekteydi. Savaş zamanlarında ele geçirilen Ceneviz ve Venedik esirleri ve köleleri devletler arasında önemli bir problem haline gelebiliyordu. Osmanlı Devleti'nde kölelik oldukça yaygın idi. Savaş zamanında ele geçirilen mezkur devletlerin esirleri ganimetin bir parçası olarak kabul ediliyordu. İçlerinden birisinin serbest bırakılması isteniyorsa kölenin bedelini ödemek zorundaydılar. Bu nedenle bir savaş sırasında ele geçirilen esirlerin serbest bırakılması oldukça zordu. Bu nedenle Ceneviz ve Venedik esirlerinin zaman zaman kaçma teşebbüslerinde buldukları da görülmekteydi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli. E-posta: sparlaz@pau.edu.tr

Osmanlı topraklarında görev yapan Ceneviz elçi ve konsoloslarının temas ettiği konulardan biri de Avrupalıların elinde bulunan müslüman esirler ve köleler hakkındadır. Bu konu hakkında verdikleri malumat sınırlı da olsa çalışmamızda yer verilmektedir. Müslüman esirlerden bazılarının isimleri verilmeyle beraber kurtuluş süreçleri ve esaretten kurtulmaları için ödenen fidyelere de değinilmektedir.

Cenovalı Esirler ve Köleler İle İlgili Tespitler

Köle konusu erken modern dönemde başlayan Osmanlı Ceneviz ilişkilerinin ana konularından biri olmuştur. Köle ve esirler ile ilgili maddeler 1387 yılından itibaren yapılan antlaşmalarda kendine yer bulmuştur. Nitekim, yapılan ilk antlaşmanın en önemli maddelerinden biri Ceneviz ve Osmanlı kölelerinin durumu ile alakalıdır. Buna göre Osmanlılar Cenevizliler'den Osmanlı ülkesine kaçan bir köleyi Müslüman değil ise iade etmeyi, Osmanlı topraklarından Galata'ya kaçan bir köle için de Cenevizliler 100 hyperper ödemeyi taahhüt ediyordu¹.

Osmanlıların elinde bulunan Ceneviz kölelerinin kurtuluşu noktasında bazı seçenekler bulunmaktadır. Ceneviz elçilerinin, tüccarlarının ve Ceneviz soylularının aracılığıyla fidyeye (riscatto) karşılığında serbest kalınan sistem oldukça sık tekrar eden bir uygulamaydı. Cenevizliler Osmanlı topraklarında bulunan vatandaşlarını bu şekilde kurtarabiliyorlardı. Bu uygulamaya aracılık eden kişilerden bazıları Ceneviz tüccarlarıdır. Nitekim, 21 Ekim 1563'te Galata'da bulunan Ceneviz tüccarı Asanbali'nin bir kölesi 150 duka karşılığında kurtulmuştur². Benzer şekilde 22 Ekim tarihli bir başka mektupta da Galata'da bulunan tüccar Urbano ismi belirtilmeyen Ceneviz İncenzio'nun bir oğlunu 200 duka (10.000 akçe) karşılığında özgürlüğüne kavuşturmuştur³. Yine aynı yıl içerisinde Ceneviz kölelerinden Antonio da Sestri de 250 duka karşılığında kurtulmuştur⁴. Özellikle bu dönemde içerisinde Cenevizlilerin de bulunduğu kölelerin kurtarılması ile ilgili isteklerin oldukça fazla olduğu görülmüştür.

Ceneviz kölelerinin kurtarılması noktasında Yahudilerin de aracı oldukları görülmektedir. Gerek İstanbul ve İzmir gibi Osmanlı topraklarında gerekse de Livorno⁵ ve Venedik gibi Avrupa şehirlerinde etkinlikleri oldukça fazladır.

¹ Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul 2009, s.56.

² Archivio di Stato di Genova, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 21 Ekim 1563.

³ ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 22 Ekim 1563.

⁴ ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 1 Haziran 1563.

⁵ Orta İtalya'daki Livorno şehri korsanların malları kadar esir ticareti açısından da son derece önemli bir merkez olmuştu. Osmanlıların eline geçen Hıristiyan esirlerin kurtarılması için ekseriyetle Livorno'daki Yahudi tüccarlar aracılık ediyorlardı, bazen de burada bulunan diğer devletlerin konsolosları aracılık yapıyorlardı. Benzer şekilde Hıristiyan devletlerin eline geçen müslüman esirlerin kurtarılması noktasında da Yahudi tacirler aracılık ediyorlardı. Şenay Özdemir, *Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s.280.

Bu bağlamda Osmanlı topraklarında bulunan Ceneviz kölelerinin özgürlüklerine kavuşmalarında etkin bir rol oynamaktadırlar. Nitekim, Yahudi David Abudarom 8 Eylül 1562'de Ceneviz tüccarlarından Aurelio Santa Croce adına İstanbul'da onun bir kölesini satın alarak kurtarmıştır⁶. Benzer şekilde, 20 Eylül 1564'te Simon Mazza ve Gregorio Bergante'nin Galata'dan aktardıkları bilgilere göre 1 Temmuz 1564 tarihinde Maggiore Panthaleo Marciano kendilerine İstanbul'da bulunan kölesi için belli miktarda bir dinar vererek onu kurtarmalarını talep etmiştir. Bu iş için de Venedik'teki Yahudi tüccarlardan Rabi Moissi ile bağlantı kurması istenmiştir⁷.

Osmanlı topraklarında yaşayan kölelerin kurtuluş yollarından biri de kaçış yolu idi. İstanbul'da bulunan Ceneviz temsilcisi Gio Agostino Gilli'nin 1 Nisan 1564 tarihli mektubuna göre kadırgalarda kullanılan Ceneviz kölelerinin kaçıkları belirtilmektedir⁸. Midilli'deki kaptan Mehmet Bey'in kadırgasındaki bazı kölelerin bu konuda başarılı oldukları görülmektedir. Toplam 80 kölenin kaçmayı başararak beraber kölelerden 3 kişinin hayatını kaybettiği 3'ünün de yaralandığı belirtilmektedir⁹. Buna benzer bir başka olay da aynı yıl içerisinde tekrar yaşanmaktadır. İçinde 23 Ceneviz kölesinin bulunduğu bir fırkata 2 Ekim 1564'te Üsküdar'dan kaçmaya çalışılmaktadır¹⁰.

XVII. yüzyıla geldiğimizde benzer şekilde Ceneviz esir ve kölelerinin Osmanlılar tarafından ele geçirilmeye devam edildiği görülmektedir. Girit Savaşı devam ederken İstanbul'daki Ceneviz büyükelçisi Gio Agostino Durazzo'nun 26 Şubat 1667 tarihinde merkez Cenova'ya gönderdiği mektupta Sultan IV. Mehmed'den kaptan-ı deryaya bir ağa aracılığıyla hüküm gönderildiği ve donanma kaptanına daha fazla gemi elde etmeyi düşünmemesi ve elinde bulunan 8 Ceneviz kölesini serbest bırakmaması emredilmektedir¹¹.

Osmanlıların Ceneviz esirlerini ve kölelerini ele geçirdikleri araçlardan biri de Garp Ocakları korsanları idi. Kuzey Afrika korsanlarının eline geçen tutsaklar onlar tarafından Osmanlılara teslim edilmekteydi. Nitekim 20 Ağustos 1668 tarihli mektuba göre kaptanlığını Cenovalı Giovanni Lombardi'nin yaptığı Saint Remo adlı barça mürettebatı ve denizcileri ile Tunus korsan kadırgalarının eline geçmektedir. Korsanlar tarafından Koron'a götürülen 150 esir burada her biri için 40 toplam 6000 İspanyol reali karşılığında Osmanlılar tarafından satın alınmaktadır¹². Koron'da bulunan Ceneviz konsolosu 27 Şubat 1669'da İstanbul'daki

⁶ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2169, 8 Eylül 1562.

⁷ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2169, 20 Eylül 1564.

⁸ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2169, 1 Nisan 1564.

⁹ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2169, 15 Mart 1564.

¹⁰ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2169, 2 Ekim 1564.

¹¹ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 26 Şubat 1667.

¹² Selim Parlaz, "Ceneviz Arşiv Belgelerine Göre Garp Ocaklarının Akdenizdeki Korsanlık Faaliyetleri (1665-1690)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 69, 2021, s.254.

Ceneviz elçisiyle iletişime geçerek esirleri kurtarmaya çalışsa da bu konuda başarılı olamamaktadır¹³.

Cenevizliler sonraki dönemlerde de Garp ocaklarının elindeki esirlerinin durumu¹⁴ hakkında bilgi almaya ve onları kurtarmaya çalışmaktadırlar. Bunu bazen yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere diplomatları aracılığıyla yaparken bazen de din adamları vasıtasıyla yapmayı denemektedirler. Çünkü, esirleri hakkında alınacak her türlü bilgi onların kurtarılması adına son derece önemlidir. Nitekim, Cezayir'de bulunan üç rahip¹⁵ 20 Haziran 1675 tarihinde Cenova'ya gönderdikleri mektupta Ceneviz esirlerinin durumu ve başlarından geçen olaylar hakkında bilgi vermektedirler. Buradan kaçma teşebbüsünde bulunmalarının hayatlarını kaybetmelerine neden olabileceğinden de bahsedilmektedir¹⁶. Burada Ceneviz esirlerinin mesleki durumlarından bahsedilmemesi toplumsal statülerinin düşük olduğu ve onların evlerine dönmek için umutlarını kurtarıcı rahiplerin aracılığına bağladıkları anlamına gelmektedir.

Osmanlı topraklarında bulunan Ceneviz diplomatlarının önemli görevlerinden biri de kendi milletlerine ait kölelerin durumu ile alakadar olmaktır ve onların kurtarılması için çaba harcamaktır. Nihayetinde onlara verilen ücretlerin karşılığında mezkur hususla da ilgilenmeleri beklenmektedir. Bunun için de kendilerine yıllık harcamaları için belli bir miktar tahsis edilmektedir. Örneğin, İzmir konsolosu Doria 4 Mart 1670 tarihli mektubunda Osmanlıların elinde bulunan köleler için onlara verilen yıllık 200 duka haricinde ek olarak 200 duka daha

¹³ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2703, 27 Şubat 1669.

¹⁴ XVI. ve XVII. yüzyıllarda Garp Ocakları ile Cenevizliler arasında yapılan yazışmalarda en önemli konulardan birini Müslüman ve Hristiyan esirlerin durumu, mübadele ve fidye konuları oluşturmaktadır. Bu konuda Cenova Devlet Arşivi'nde belge sayısı oldukça fazladır. Bunlardan bir kaç tane örnek vermek gerekirse, Cezayir Garp Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın 28 Eylül 1596 tarihinde Cenova'ya yazdığı mektupta Cezayirliilerin elinde olan Ceneviz esiri Barba Antonio'nun fidye bedeli olan 80 duka henüz ödenmemiştir. 18 Eylül 1623'te Tunus'tan Hasan Paşa'nın Cenova'ya yazdığı mektupta da Hüseyin (Usein) adında bir kölenin serbest bırakılması talep edilmektedir. Müslüman ve Hristiyan esirlerin değişimi sırasında bazen zorluklar da yaşanmaktadır. Nitekim, Cezayir Garp Beylerbeyi Şaban Paşa'nın 6 Temmuz 1593'te Cenova'ya gönderdiği mektuba göre Cenevizlilerin elinde bulunan 5 Müslüman esir ile Cezayirliilerin elinde bulunan 5 Hristiyan esirin değişimi sırasında her iki taraftan da 1'er esirin kaçma konusunda başarılı oldukları ve bu nedenle mübadelenin beklemeye alındığı belirtilmektedir. Yine Şaban Paşa'nın 23 Kasım 1594 tarihli bir başka mektubunda da esirlerin değişiminden bahsedilmektedir. ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2798, 28 Eylül 1596. ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2798, 18 Eylül 1623. ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2798, 6 Temmuz 1593. ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2798, 23 Kasım 1594.

¹⁵ Kuzey Afrika'da esir düşmüş Hristiyanları kurtarmak üzere rahiplerin farklı memleketlere gitmelerine dair bilgilere seyahatname anlatılarında da rastlanılmaktadır. Nitekim, 1673 yılında Trablusgarb'da bulunan esirleri kurtarmak üzere tuttıkları evde üç yıldır ikamet eden Observartin tarikatına mensup üç rahipten Cezayir dayısı tarafından evi tahliye etmeleri emredilmiştir. Bunun üzerine onlar da İngiltere konsolosu M. Bradley'e başvurarak onun evinde kalmaya ve kendilerini götürcek bir gemiyi orada beklemeye başlamışlardı. Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)*, C. II, Ed. Charles Schefer, Çev. Nahid Sırrı Örik, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987, s.19.

¹⁶ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2774A, 20 Haziran 1675.

verilmesini talep etmektedir¹⁷. Benzer şekilde İstanbul'daki büyükelçi Pompeo Giustiniani'nin 11 Ekim 1671 tarihli mektubu da bu durumu teyit etmektedir. Yapmış olduğu harcamaların ve ödemelerin listesini¹⁸ verdikten sonra Cenovalı 2 köleyi kurtarmak için 500 duka ayırdığını belirtmektedir. Bir diğer deyişle Ceneviz temsilcilerinin ellerinde Cenovalı kölelerin kurtarılması için ayrılmış bir kaynak¹⁹ bulunmaktadır²⁰.

Ceneviz temsilcilerinin kölelerin durumu ile ilgilenmelerinin yanısıra onlara zaman zaman bireysel desteklerde de buldukları görülmektedir. Nitekim, İzmir konsolosu Luigi Gentile 6 Mart 1672 tarihli mektubunda kölelerin ve hasta olanların kendisine sadaka için geldiklerini ve maddi yardım talebinde bulduklarını belirtmektedir²¹.

Ceneviz konsoloslarının raporlarına yansıyan hususlardan biri de İtalyan denizci devletlerinden biri olan Venediklilerle ilişkileridir. Özellikle Venediklilerin elinde bulunan bazı Ceneviz köleleri iki devlet arasında probleme yol açabiliyordu. Örneğin, Galata'daki Ceneviz büyükelçisi Sinibaldo Fieschi 12 Kasım 1670 tarihli mektubunda Kandiye seferi'nde kullanılan bazı Ceneviz kölelerinin Venediklilerin elinde olduğunu belirtmekteydi. Mektubunda Venedik büyükelçisi Alvise Molino'nun kendisini ziyarete geldiğini ve yaklaşık 200 köleyi teslim edeceğine dair söz verdiğini ifade etmekteydi²².

XVII. yüzyılda Cenevizliler aynı zamanda Osmanlı esir ve kölelerine ev sahipliği yapmaktaydı. Cenova Osmanlı tebaasının köle edildiği merkezlerden biri konumundaydı. Örneğin, Sinibaldo Fieschi'nin 8 Nisan 1669 tarihli mektubu Cenevizlerin elinde olan bir müslüman kölenin durumu hakkında bilgi vermektedir. Gio Agostino Durazzo, verdiği bir ziyafette Barilotto Mehemet'in serbest bırakılacağını taahhüt etmektedir. Ancak 7 Nisan'a kadar bunun gerçekleşmedi-

¹⁷ *"In ordine alle pagare 200 sopra il mio Honorario per le spese minute si per sovvenire Schiavi Nazionali ridotti a segno di farci Turchi per disperazione come per soccorrere a bisogni di Poveri P.P. e Teatini e Carmelitani missionari della S. Sede Apostolica e d'altri per convenienza del posto, posso attestare alle VV Signorie Serenissime d'havere speso l'anno piu di pagare 400 da Otto reale perche lo stanziare in questi Paesi richiede questa convenienza. Et havendo l'Eccellissima del Signor Ambre fissato le sopradette pagare 200 spero che dalla benignita delle VV Signorie Serme non si devano controvertere.* ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2703, 4 Mart 1670.

¹⁸ Pompeo'nun sekreteri Callero'nun ödeme defterinde belirtildiğine göre Calamita piskoposuna 340, Giuseppe Maria Giustiniani'ye 1312, Abra Vevid'e 3810, tüccar Coem'e 3333, Georgio d'Andrei'ye 274 İspanyol reali ödeme yapılmıştır. ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2774A, 11 Ekim 1671.

¹⁹ Osmanlı topraklarında bulunan Hristiyan esirlerin belli bir fidye karşılığında bırakılmaları ile ilgili Cenova'da 1597'de kurulmuş olan Yüksek Kurul benzeri hayırsever kamu kuruluşları vardı. Örneğin Palermo merkezli Esirlerin Kurtuluşu Cemaat Piskoposluğu, Fransa'da ve İspanya'da Mersederler, Trinitaryenler ve Lazaristler gibi tarikatlar ülkelerinde topladıkları paralarla esirlerin kurtarılmasını ve özgürlüklerine kavuşmalarını sağlıyorlardı. Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, İstanbul 2018, s.130-131.

²⁰ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2774A, 11 Ekim 1671.

²¹ *"ancora di questi in parte per elemosina é solievo de poveri schiavi e amalati nazionali che giornalmente vengono in mia Casa per qualche sussidio"* ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2703, 6 Mart 1672.

²² ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 12 Kasım 1670.

ği belirtilmektedir. Bunun üzerine Durazzo adına tercüman aracılığıyla mezkur kölenin Osmanlılara teslimi için harekete geçildiği ve onun Cenova'daki idareciye minnettar olduğunu belirtmektedir²³.

Cenevizlilerin İzmir'deki konsolosu Ottavio Doria'nın 7 Ağustos 1670 tarihli mektubu, kendilerinin elinde olan müslümanlardan biri ile ilgilidir. Suriye'li Mehmet Ağa oğlu Ahmet annesi ile Cenevizlilere esir düşmüştür. Cenevizlilere ait Diana²⁴ adlı kadırgada tutulan esirler için 300'ü kurtarma parası 50'si de onların geriye dönüş masrafı olarak 350 İspanyol reali teklif edildiği görülmüştür. Konsolos bu teklifin şimdilik kabul edilmediğini ancak 400 reali verilerse serbest bırakılacaklarını ifade etmiştir²⁵. Cenevizlilerin elinde bulunan Osmanlı esirlerini²⁶ Doria'nın 20 Mart 1671'de gönderdiği bir başka mektubu da teyit etmiştir. Buna göre Ahmet Ağa (Amet Aggi) Cenevizlilerin elinde esaret altındadır ve serbest bırakılması için Osmanlılar para teklifinde bulunmuştur²⁷.

Yukarıdaki örneklerde Osmanlılara ait esir ve kölelerin nasıl elde edildiğine dair bir bilgi olmasa da özellikle deniz çarpışmaları ya da kara baskınları önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, 9 Aralık 1671 tarihinde Cenova'ya gelen habere göre Piombino prensliğinin bayrağı ile Porto Ferraio'ya gelen bir Ceneviz barçası yolda bir Osmanlı putaçını (petacchio) zapt etmekte ve içindekileri esir olarak ele geçirmektedir²⁸.

Osmanlı topraklarında bulunan Ceneviz kölelerinin fidye parasını ödemek için farklı yollara da başvurdukları belirtilmektedir. Nitekim, Ceneviz esiri Domenico Borlasca 1676 yılında esarettten kurtulma amacıyla fidye bedelini toplamak için kaldığı evde hırsızlık olayına karışmaktadır²⁹.

²³ "Piu volte questo Caimacano per mezzo dal suo Chiaia m'ha fatt'intendere qualmente il Signor Gio Agostino Durazzo nel tempo del Banchetto, che l'appresto alla villa, le promise operar in modo, che rimanesse libero il schiavo addimandato Barilotto Mehemet, il che non essendo seguito fin hora, ieri per l'aponto mando a chiamare il Dragomano e per esso mi ha fatto pregare che vogli non solo scriverne al suddetto Signor Gio Agostino, ma che a nome suo ne vogli porgare pressantissime istanze a VVSSma accio si compiaccino gratiare detto schiavo che gliene restarebbe obligatissimo" ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 8 Nisan 1669.

²⁴ Konsolosların kölelerin ve esirlerin fidye ödemelerinde aracı olmalarının yanısıra tüccarlar, armatörler ve gemi kaptanları da bu konu ile ilgili işleri yürütmüşlerdir. Nitekim, Ceneviz tüccarı Francesco Maria Bogio 1671 yılında Diana adlı aynı kadırgada kürekte bulunan Cassem'in fidye bedeliyle ilgilenmiştir. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, İstanbul 2003, s.477.

²⁵ "Intanto do avviso alle V.V. Sig.rie Ser.me che Amet figlio d'Aggi Meemet di Siria ritrovandosi schiavo sopra la Galera Diana della nostra squadra ha indotto sua madre con qualche cosa del suo, e con altre elemosine a mettere insieme la somma di pagare 350 da Otto Reale che debbano servire cioe 300 per il suo riscotto e 50 per i bisogni che gli potessero occorrere nel suo ritorno, la qual somma di pagare da Otto Reale e app.ro di me a disposizione delle V.V. Sig.rie Ser.me. Avvertendo che quando bisognassi il complimento fino a pagare 400 saranno pronte. Che quando si contentassero di liberarlo sara necessario di fur le scritture in buona forma sottoscritte dal medesimo e da due testimoni e di poi mandarlo con sicuro passaggiero con ordine che mi sia consegnato" ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2703, 7 Ağustos 1670.

²⁶ XVII. yüzyılda Avrupalı devletlerin eline geçen Osmanlı esirleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Metin Ziya Köse, "Esâret ve Fidyeye: Akdeniz'de Osmanlı Esirleri (1600-1700)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol. 9, 2017, s.331-353.

²⁷ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2703, 20 Mart 1671.

²⁸ The National Archives, State Papers (SP) 120/14, 9 Aralık 1671.

²⁹ Onorato Pastine, "Genova e l'Impero Ottomano nel Secolo XVII", *Atti Della Societa Ligure di Storia Patria*, Volume 73, Genova 1952, s.168.

Venedikli Esirler ve Köleler İle İlgili Tespitler

Erken dönemden itibaren Osmanlılar ile Venedikliler arasında yapılan barış antlaşmalarına göre kaçak bir köle sahibine iade edilirken Venedik topraklarına ulaşan ve din değiştiren müslüman bir köle ise serbest bırakılmıyordu. Benzer şekilde Osmanlı topraklarına ulaşan ve Müslüman olan hırsıyan köle için de aynı durum sözkonusuydu³⁰.

Venedikli köleler ile ilgili hususlar genelde XVII. yüzyılın ikinci yarısında Girit Savaşı sırasında ve sonrasında cereyan eden gelişmelerle alakalıdır. Savaş sırasında uzun zamandır Osmanlı sarayında köle olarak bulunan Marc Antonio Centurione ile ilgili bir gelişme yaşanmıştır. Nitekim Cenevizlilerin İstanbul'daki elçisi Gio. Agostino Durazzo'nun merkeze gönderdiği 8 Aralık 1665 tarihli mektuba göre Osmanlı sarayında yaklaşık olarak 17 yıldır köle olarak bulunan Venedikli Centurione bu durumdan kurtulmuş ve bir gemi ile Venedik'e gönderilmiştir. Venedikliler mezkur kişi ile beraber iki köle için de istekte bulunmuş ancak Osmanlılar tarafından kabul edilmemiştir³¹.

Venedikliler Osmanlılar ile yaptıkları savaşın uzaması nedeniyle gemilerinde kullanmak üzere köle tedarik etmenin yollarını arıyorlardı. Bu bağlamda ismi tespit edilemeyen bir Livorno'lu Venedik'e gelerek elindeki Türk köleleri satmaya çalışıyordu. 22 Ocak 1667 tarihli mektuba göre her biri 250 duka karşılığında 500 Türk köle Venedikliler tarafından satın alınmıştır. Köleleri almaktaki amacın Venedik donanmasında kullanmak olduğu belirtilmiştir³².

Venediklilerin köle tedarik ettiği kesimlerden biri de korsanlardı. Nitekim, Akdeniz'deki bazı korsanların elinde bulunan Türk köleleri para karşılığında satın alınıyordu. Örneğin, 28 Nisan 1668 tarihli Venedik'e gelen bir habere göre Venedik'li komutan Morosini, korsan Giorgio Maria Vittali'nin Casandra Körfezi'nde ele geçirdiği 300 Türk köleyi satın almıştır. Her biri için 40 adet toplam 12.000 İspanyol reali ödeyen Mocenigo bunları hemen kadırgalarını takviye etmek için kullanmaya başlamıştır³³.

Köleliğin en önemli kaynaklarından birini de savaşlar oluşturmaktadır. Nitekim, Osmanlılar ile Venedikliler arasında yapılan Girit Savaşı'nda her iki taraftan da esirler ele geçirilmiş³⁴ ve köle olarak ellerinde tutmuşlardır. 5 Eylül

³⁰ Erken modern dönemde Osmanlı topraklarında bulunan Venedikli köleler hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Maria Pia Pedani, "Erken Modern Dönemde Osmanlı İmparatorluğunda Venedikli Köleler", *Osmanlı Devleti'nde Kölelik, Ticaret, Esaret, Yaşam*, Ed. Zübeyde Güneş Yağcı, Fırat Yaşa, İstanbul 2017, s.117-135.

³¹ "Sono andato facendo qualche pratica per mezzo del medesimo Panaiotti in ordine a riscattare coll'elemosyne assignatele di sua famiglia il Mago. Marc Antonio Centurione che doppo 17 anni si trova schiavo nel bagno del Gran Signore onde se non con privilegio segnalateno si puo uscire liberta" ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 8 Aralık 1665.

³² SP 120/1, 22 Ocak 1667.

³³ SP 120/2, 28 Nisan 1668.

³⁴ Örneğin 1667 yılındaki mücadele sırasında Osmanlılar Venediklilerden 40 kişiyi, esir olarak ele geçirirken, Venedikliler ise 46 Osmanlı askerini esir olarak ele geçirmişlerdir. 1669 yılındaki Kandiye kuşatmasında ise Hüseyin Paşa tarafından alınan esirler arasında Venedikli, Ceneviz, Fransız vd.

1669 tarihinde yapılan antlaşmanın üçüncü maddesine göre her iki tarafın elinde bulunan esirler ve köleler geri iade edilecekti. Antlaşmadan sonra esirlerin mübadele olayının takip ettiği süreç oldukça önemlidir. Ceneviz diplomatlarının yaptıkları yazışmalardan bunu takip etmek mümkündür. Çünkü İstanbul'daki Venedik sefirleri Ceneviz elçilerini sıklıkla ziyaret etmektedir ve görüşmelerde bahsi geçen hususlardan biri de Venedikli esirlerin Osmanlı topraklarından kurtarılması sürecidir.

Yapılan antlaşmaya göre her iki tarafın esirleri iade edilene kadar karşılıklı olarak üçer kişi rehin bırakılacaktı. Venedikliler adına General Mavsidin, Başdefterdar ve donanma cebecibaşısı Giovanni Battista Callio ve Cefriye Moskof, Osmanlılar adına da Piri Paşa, Mehmed Ağa ve Gazi Bey teslim edilecektir³⁵.

1670 yılındaki gelişmeleri takip ettiğimizde esirlerin değişim sürecinin başlatıldığı gözlenmektedir. Bu işlem ise Holomiç yani Castel Tornese'de gerçekleştirilecektir. Nitekim, Sinibaldo Fieschi, 28 Ağustos 1670 tarihi mektubunda İstanbul'daki Venedik elçisinin güvendiği bir adamının kendisini ziyaret ettiğini ve konu ile ilgili bilgi verdiğini belirtmektedir³⁶. Ancak gelişen olaylar nedeniyle süreci hızlandırmak mümkün olmamaktadır. Zaman zaman Osmanlı sarayında ve Yedikule zindanlarında bulunan Venedikli esirlerin kaçma teşebbüsleri ve yaşanan salgın hastalıklar³⁷ zorluk yaratmaktadır. Sinibaldo Fieschi, 22 Eylül 1670 tarihli bir başka mektubunda Venedikli esirlerin 5 Eylül itibariyle hala Yedikule ve Edirne'de olduklarını bazı sıkıntılar yaşadığını ve bu nedenle henüz hareket edemediklerini belirtmektedir³⁸.

Yukarıdaki gelişmeler yaşanırken Venedik'ten Cenova'ya gelen bir habere göre Zante'de oturan donanma başkomutanı (proveditor generale) Bernardi Venedikli esirlerin kurtarılması işiyle meşgul olmaya devam etmektedir. Bu işle ilgili olarak Zante'den hareket ederek Korfu'ya geçmektedir ve olayları bura-

kapudanlar yer almakta olup toplam 20 kıymetli tutsak ele geçirilmiş, mezkur kişiler İstanbul'a gönderilerek Yedikule Zindanı'na haps edilmişlerdir. SP 120/1, 19 Şubat 1667, Esen Salarcı Baydar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Esirleri Üsârâ-yı Mirî (1650-1720)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s.127.

³⁵ Zaynıf Mustafa bin Musa, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye*, haz. Meltem Aydın, İstanbul 2015, s.64.

³⁶ "Doppo che feci la visita del signor ambasciatore Veneto procurai per mezzo di una persona confidente di sapere se sarebbe venuto a rendermi la visita, ma che come anche tutta la sua corte, si dichiaro che non perche non poteva stante la scarsita del tempo. Li schiavi che sette torri come anche quelli del Bagno devono esser condutti a Castel Tornese et la si fara il cambio un Cavaglier di Malta Francese che pure sperava la sua liberta essendo stato condotto con l'altri in andrinopoli é stato di nuovo rimandato alle sette torri" ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 28 Ağustos 1670.

³⁷ 1670'li yıllarda İstanbul ve çevresinde görülen veba salgını çok fazla sayıda ölüme neden olmuştur. Bu salgının yayıldığı alanlardan biri olan sarayda ve Yedikule zindanlarında bulunan Hristiyan köle ve esirler de hayatlarını kaybetmiştir. Nitekim, Venedik'e gelen 21 Mart 1671 tarihli mektup bu konuya temas etmektedir. SP 120/3, 21 Mart 1671.

³⁸ "Intanto li schiavi ch'erano alle Sette Torri alli 5 del corrente non erano per anche partiti di andrinopoli et in quelli del bagno é nato difficulta stante che il commandamento dice li schiavi Venetiani et essendo la maggior parte d'altra nazioni presi in servitio é stato rimandato il commandamento adietro per farlo rificare piu ample se sara poss...e ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 22 Eylül 1670.

dan izlemektedir. Kısa bir süre sonra yani 1670'li yılların sonuna doğru Bernardi yanında getirdiği 200 Türk esiri iki kadirga ile Holomiç'e göndermektedir. Tre İsole'den hareket eden Arbasana adlı kadirgaya 80 Barberigo adlı diğer kadirgaya da 120 Türk esiri yüklenmektedir. Aynı şekilde Osmanlı gemileri de buna karşılık 250 Hıristiyan esiri Napoli di Romania'dan Holomiç'e getirmektedir³⁹.

1671 yılına gelindiğinde Hıristiyan esirlerin Zante'ye taşınmasına devam edilmektedir. Ancak bu nakil sırasında bazı esirlerin hayatlarını kaybettikleri, bazılarının da yaralandıkları belirtilmektedir. Nitekim, Zante'den Venedik'e gelen 27 Haziran 1671 tarihli mektuba göre Zante'ye 6 barça ile 60 Hıristiyan esir getirilmektedir. Zante'ye geldiklerinde esirlerden 3'ünün hayatını kaybettiği diğerlerinden bazılarının da yaralandığı tespit edilmektedir. Bunun üzerine Bernardi esirlerin tedavisi için bir sağlık görevlisini vazifelendirmektedir⁴⁰.

Sonraki dönemlerde de esirlerin değişim olayı devam etmektedir. Nitekim 1671 yılının Aralık ayında Edirne'ye gelen Venedik balyosu şövalye Quirini 1 ay burada kadıktan sonra 1672 yılında ayrılmaktadır. Edirne'de kaldığı sırada Girit savaşında tutsak edilen Venedikli esirlerin serbest bırakılması için girişimlerde bulunmaktadır. Kendisine gönderilen emirler doğrultusunda büyük zahmetler ve ciddi paralar ödedikten sonra istenen kişilerden 25⁴¹ önemli şahsın aynı sayıda Türk esirle değiş tokuş edilmesini sağlamaktadır. İstanbul'dan getirilen esirlerin mübadelesi yine Mora'nın kuzeybatısındaki Zante adasının karşısındaki Castel Tornese'de yapılmaktadır. Venedik'li esirler orada değiştirildikten sonra Zante'ye götürülmektedir⁴².

Osmanlılarda kalan yaklaşık bin kadar Hıristiyan esirin mübadelesi biraz zaman alacaktır. Çünkü, Osmanlıların 1672-1676 yılları arasında Lehistan ile yaptıkları mücadelenin deniz kuvvetlerini ilgilendiren önemli bir tarafı vardır. Savaş öncesinde Osmanlılar bir taraftan garp ocaklarından kadirgaları takviye etmek amacıyla çok sayıda köle talebinde bulunurken bir taraftan da esirlerin durumunu göz önünde bulundurmaktadır. Venedik balyosunun isteğine rağmen içinde bulunan şartlar geri kalan esirlerin teslimatının ertelenmesini zorunlu kılmaktadır. Karadeniz üzerinden Lehistan'a asker ve mühimmat sevki için kadirgaların forsa ihtiyacı gözönünde bulundurulurken esirlerin daha sonraları peyderpey

³⁹ " Aggiungono finalmente tenersi in quell'isola l'arrivo a Castel Tornese da Napoli di Romania di 250 schiavi Cristiani, ove ha spedito l'Eccellentissimo Bernardo due Galere con 200 Turchi perche ne seguisse il baratto d'altretanti Cristiani a testa per testa, conforme al capitolato, non dovendosi guardare ne a condizione ne adieta. E perche sopra alle Galee Venete si trovavano alcuni Turchi, aveva Sua Eccellenza spedito verso Corfu una Galera, con ordine alle dette Galee di doversene subito passare al Zante per effettuare il cambio, conforme all'avvisato di sopra. SP 120/12, 10 Ocak 1671.

⁴⁰ SP 120/3, 27 Haziran 1671.

⁴¹ Seyyah Chardin bu konu ile ilgili değişime konu olan Venedikli esir sayısını 28 olarak vermektedir. Jean Chardin, *Chardin Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, İstanbul 2014, s.76-77.

⁴² SP 120/12, 30 Temmuz 1672.

birakılmasına karar verilmektedir. Kadırgaları zayıflatma endişesi Osmanlıları bu davranışa sevk etmektedir. Osmanlılar sefer sona erdiğinde 250 esiri ve her sene de hepsi serbest kalana kadar aynı sayıda tutsağı bırakacaklarını taahhüt etmektedir.

Diğer Devletlerin Esirleri ve Köleleri İle İlgili Tespitler

Ceneviz temsilcilerinin yazışmalarında bahsi geçen esirlerden bazıları da Fransızlara aittir. Esirlerin firar etmesi ise Osmanlılar ile Fransızlar arasında krize neden olmaktadır. Elçi Fieschi'nin 24 Aralık 1670 tarihli mektubunda İstanbul'a giriş yapan yabancı gemilerin farklı milletlerden yaklaşık olarak 150 Hıristiyan esiri⁴³ olarak buradan uzaklaştıklarını yazmaktadır. Bu esirler Fransız elçisi M. de Nointel'in isteği üzerine Osmanlılar tarafından bırakılan tutsaklardır. Bunların arasında Fieschi adını vermese de yirmi seneden beri Yedikule'de hapis tutulan Maltalı Fransızlardan asilzade de Beaujeu da vardı. Osmanlı görevlilerince istenilmesi üzerine elçinin bunu reddetmesi soruna neden olmaktadır. İstanbul kaymakamı onun iade edilmesini talep etse de bu isteği geri çevrilmiştir. Mösyö de Nointel gemi kaptanlarına durumu iletse de onlar sefinelerinde bulunmadıkları cevabını verdiler. Bunun üzerine kaymakam Çanakkale muhafızlarına arama yapmadan ve kaçak esirler ile Beaujeu'yu almadan gemilerin geçişine izin vermemelerini emretmektedir. Gelibolu'da bulunan de la Haye ve eşinin yeni bir emir gelmediği sürece buradan ayrılmamaları gerektiği talimatı verildi. Buna rağmen gemilerinden bazıları geçme tebebbüsünde bulunsa da Osmanlı sefinelerinden yapılan top atışları nedeniyle bu kararlarından vazgeçmek zorunda kaldılar. Mösyö de la Haye de aynı şeyi yani gemilerinde iki esirin bulunmadığını Çanakkale'den veziriazama bildirmiş ve gemilerine geçiş izni almıştır⁴⁴.

Fransızlar haricinde Rus esirler de Ceneviz diplomatlarının yazışmalarına konu olmuştur. Pompeo Giustiniano'nun 26 Mayıs 1671 tarihli yazışmasında

⁴³ De La Haye'nin İstanbul'daki elçiliğinden dönüşünde krala sunduğu raporunda Fransa'ya dönmek için bindiği geminin Çanakkale Boğazından geçişi Yedikule zindanından kaçan iki Fransız esirin gemide olduğu düşünülerek engellendiğini, bir süre bekletildikten sonra Sadrazamın izin vermesiyle geçebildiklerini, Malta Şövalyelerinden olup Yedikule'den kaçmayı başaran M. Quicquiant de Beaujeu ile seksen veya doksan Fransız ve Hristiyan esirin orada özgür kaldıkları belirtilmektedir. Bonnac, *İstanbul'da Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Bizer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017, s. 128.

⁴⁴ "Li vascelli entrarono et uscirono senza salutare il Seraglio con fasto e pompa conducendo con loro molti schiavi, e christiani ringati al numero di 150 fra quali un Cavaglier di Malta Francese fuggito dalle Sette Torri il scrivano del Bagno parimente Francese et altri di qualita con risoluzione di passare li Castelli de Dardanelli per forza. Quando furono a Galipoli li fu intimato per parte della Porta di non proseguire il viaggio senza nuovi ordini, che sprezzato da loro fatto consiglio risolsero partire e fu caggione che Monser dell'Haye con la sua consorte per non esporsi al cimento del combatto sbarcorono a Galipoli et li vascelli firorono inanzi per passare ma alcune volate de cannoni li fecero mutar pensiere et mogliorono di nuovo l'ancore l'esito non si sa. E arrivato nuova, che li vascelli Francesi sono partiti con licenza della Porta, quale poco conto ha fatto della fuga de schiavi che e quanto mi occorre et attendo la gratia de VVSSerma confermandomi sempre piu" ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2171, 24 Aralık 1670.

kendisinin veziriazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'yı ziyareti sırasında esirlerin fidye konusunun dile getirildiği Cenevizlilerin Rus esirlerin kurtulması noktasında aracılık ettiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda bazı Rus esirlerin 70 ya da 80 İspanyol reali karşılığında kaptan-ı deryadan satın alınarak özgürlüklerine kavuştukları ifade edilmektedir⁴⁵.

Osmanlıların elinde bulunan farklı devletlere ait Hristiyan esirler zaman zaman kaçma teşebbüslerinde bulunuyorlardı. Bu girişimlerinden çoğu başarısızlıkla neticeleniyordu. Nitekim, 30 Ocak 1672'de Livorno'dan Venedik'e gelen bir habere göre Resmo'da (Rettimo) içerisinde 5 Maltalı asilzadenin de olduğu Maltalı esirler kaçmaya çalışmışlar ancak bunda başarılı olamamışlardır. Mezkur habere göre Osmanlılar tarafından mahkum edilip idam edilmeleri düşünülen kölelerin Maltalılarla ileride yapılacak bir antlaşma ihtimalinden dolayı bundan vazgeçildiği belirtilmiştir. Maltalıların elinde olan Türk esirlerle değiş-tokuş yapmak amacıyla Maltalıları için verilen hüküm her birine iki yüz dayak şeklinde değiştirilerek halkın önünde uygulanmıştır⁴⁶.

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı topraklarında bulunan Hristiyan esirlerin durumu Ceneviz temsilcilerinin deşindiği noktalar esas alınarak incelenmiştir. Kölelerin nasıl elde edildiği, milliyetleri ve kurtulma şekilleri öne çıkan unsurlar olmuştur. Zaman zaman da bazı örnekler üzerinden çok fazla ayrıntıya girmeden Cenevizlilerin elinde olan müslüman kölelerden ve kurtuluş süreçlerinden bahsedilmiştir.

Kölelerin kurtarılması hakkında atılan adımlar ayrıntılı bir şekilde verilme-ye çalışılmıştır. Özellikle Hristiyan köle ve esirlerin fidye ve kaçış yöntemleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Osmanlı topraklarındaki esirleri ve köleleri kurtarmak için özellikle Ceneviz elçi ve konsolosları ile tüccarların aralıksız çalışmaları ve fidyelerin ödenmesi noktasındaki aracılıklarından bahsedilmiştir. Ayrıca savaş zamanlarında ele geçirilen esirlerin deşişimi ve Osmanlı topraklarından kaçma teşebbüslerine de değinilmiştir. Müslüman esirler ile Hristiyan tutsakların mübadele süreci ve yaşanan sıkıntılar ile zorluklar üzerinde durulmuştur.

⁴⁵ ASG, Archivo Segreto, Mazzo 2774A, 26 Mayıs 1671.

⁴⁶ "Che in Rettimo avessero meditata la fuga alcuni Schiavi Cristiani, fra quali 5 Cavaliere di Malta, ma scoperto il trattato, fossero stati condannati ad esserli levata la testa, ma considerato poi il cambio, al che potevano questi servire per ricuperare altri Turchi, che sono in mano de Maltesi, era stata commutata la sentenza in 200 bastonate per uno, che fu pubblicamente eseguita da quei barbari" SP 120/12, 30 Ocak 1672.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

A- Cenova Devlet Arşivi Archivio di Stato di Genova (ASG)

- ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 21 Ekim 1563.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 22 Ekim 1563.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 1 Haziran 1563.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 8 Eylül 1562.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 20 Eylül 1564.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 1 Nisan 1564.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 15 Mart 1564.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2169, 2 Ekim 1564.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2798, 28 Eylül 1596.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2798, 18 Eylül 1623.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2798, 6 Temmuz 1593.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2798, 23 Kasım 1594.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2703, 27 Şubat 1669.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2703, 4 Mart 1670.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2774A, 11 Ekim 1671.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2703, 6 Mart 1672.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 26 Şubat 1667.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2774A, 20 Haziran 1675.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 12 Kasım 1670.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 8 Nisan 1669.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2703, 7 Ağustos 1670.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2703, 20 Mart 1671.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 8 Aralık 1665.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 28 Ağustos 1670.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 22 Eylül 1670.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2171, 24 Aralık 1670.
ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2774A, 26 Mayıs 1671.

B- İngiltere Arşivleri

C- The National Archives, State Papers (SP)

- SP, 120/1, 22 Ocak 1667.
SP, 120/2, 28 Nisan 1668.
SP, 120/12, 10 Ocak 1671.
SP, 120/3, 21 Mart 1671.

SP, 120/3, 27 Haziran 1671.

SP, 120/14, 9 Aralık 1671.

SP, 120/12, 30 Ocak 1672.

SP, 120/12, 30 Temmuz 1672.

2. Araştırma ve İnceleme Eserleri

BAYDAR, Esen Salarcı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Esirleri Üsârâ-yı Mîrî (1650-1720)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.

BONNAC, *İstanbulda Fransız Elçiliği Marki de Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri*, çev. Ali Şevket Bizer, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2017.

BONO, Salvatore, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, çev. Betül Parlak, İletişim Yayını, İstanbul 2003.

CHARDİN, Jean, *Chardin Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, çev. Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

FLEET, Kate, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul 2009.

GALLAND, Antoine, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)*, C. II, Ed. Charles Schefer, çev. Nahid Sırrı Örik, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987.

KÖSE, Metin Ziya, "Esâret ve Fidyeye: Akdeniz'de Osmanlı Esirleri (1600-1700)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol. 9, 2017, s.331-353.

ÖZDEMİR, Şenay, *Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.

PANZAC, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul 2018.

PARLAZ, Selim, "Ceneviz Arşiv Belgelerine Göre Garp Ocaklarının Akdenizdeki Korsanlık Faaliyetleri (1665-1690)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 69, 2021, s.252-267.

PASTİNE, Onorato, "Genova e l'Impero Ottomano nel Secolo XVII", *Atti Della Societa Ligure di Storia Patria*, Volume 73, Genova 1952, s.1-186.

PEDANİ, Maria Pia, "Erken Modern Dönemde Osmanlı İmparatorluğunda Venedikli Köleler", *Osmanlı Devleti'nde Kölelik, Ticaret, Esaret, Yaşam*, Ed. Zübeyde Güneş Yağcı, Fırat Yaşa, İstanbul 2017, s.117-135.

Zayıf Mustafa bin Musa, *Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye*, haz. Meltem Aydın, İstanbul 2015.

Ek 1: Cezayir'den 3 Papazın Hristiyan esirler hakkında Cenova'ya yazmış olduğu mektup (ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2774A, 20 Haziran 1675)

1675.
20 giugno

Serenissimi Signori
Algeri (Comandante orientale)

Per molti incamamenti che succedono qua a poveri schiavi siamo fordati ricorrere alla benignità di loro Signoria. La ragione del merito è che qua sono venute lettere di morti e morti che in questa Repubblica rimangono schiavi quali arrivano al Governatore e da ora li viene poste che succedono. Detti fanno molti stragi costà di morti e morti cioè che dopo di esser morti li fanno bruggiare et anche che fanno giubbita morivano sopra detti turchi e morti; si de dubito che qua hanno ricevuto dette lettere in un medesimo punto, hanno fatto pubblicare un bando per la terra con dire che tutti i cristiani che moriranno siano ipso facto bruggiati con molti stragi questi a guisa loro si non sono bruggiati ore; non ostante questo hanno fatto chiamare a casa di detti i poveri sacerdoti con miracoli et in particolare preso un sotto scritto attendo sotto il dominio della Rep. di Genova, et di dire che hanno in quelle milierie sacerdoti curati, hanno fatto di subito prendere il den. Padre Raffaele Agucino et menabile in carcere con definitiva sentenza di bruggiolo, ma trovandosi alla presenzia di detta sentenza Li. Gio. et Piero. Gio. De Vacca Vicario Apostolico di patriare francese, et il den. Padre Tommaso Cipriani di Natione spagnola, hanno con molte preghiere ottenuto la gratia, che non has succeduto tal sentenza; promettendo però detti Signori et non sotto scritto di restituire costà a sua Signoria. accio compiano per carità mandare qua la risposta di questa lettera et far sottoscrivere costà quelli turchi o mori che hanno le Galere di questa Rep. si ritrovarno cioè li migliori; con far dichiarare che tutti ditti. che haverono scritto e tutto il contrario che essi questi Signori si metteranno. e che cioè non faranno noi qua poterli schiavi se faremo la penitenzia che con li hanno determinate la sentenza. e per non piu fedente generaliti con le lacrime a gli occhi. Detti Signori. bruggiano le mani pregandosi dal Cielo il Cielo ogni d'indemne contentas. Algeri li 20 Giugno 1675

Per me
G. et deo. D.

Giovanni Orticoni sacerdote
Padre Raffaele Agucino sacerdote
Tommaso Cipriani sacerdote. (Or.)

Ek 2: İzmir'den konsolos Ottavio Doria'nın Cenevizlilere esir düşmüş olan Suriye'li Mehmet Ağa oğlu Ahmet ile annesinin kurtarılması ve ödenen fidye hakkında yazdığı mektup (ASG, Archivio Segreto, Mazzo 2703, 7 Ağustos 1670)

Da Dio & di giusto peso pagabile al sig. Giorgio Zegato
Comag. di Genova
Intanto ho annuncio alle V. V. sig. Per me che Smet figlio
o Agi Meemet di Siria ritrovando schiavo sopra la
salera Diana della nostra squadra ha in tutto sua
madre con qualche cosa del suo e con altre schiav. ne
a metter insieme la somma di p. 350 da Dio & che
Sibans servirà cioè 300. per il suo riscatto e 50
per il bisogno che gli potessero occupare nel suo ritorno
ritorno, pagata la somma di p. da Dio & e app. sine
a chi possiede delle V. V. sig. Per me. Avvertendo
che gli si pagasse il comp. fino a p. 700 saranno
pronti a pagato si contentassero di liberarlo senza
ness. di no. Le venisse in buona forma sottoscritte
dal med. no. e da due testimoni e si può mandarlo con
sicuro passag. con ord. che mi sia consegnato. Intanto
jo. Mauro potrà vedere se l'occorrenza di p. consista
con risparmio del cambio che potessi avvenire in par
ticolare. Le V. V. sig. Per me potranno farli buoni
allo sp. Magist. che si deve mantr'io sarà sempre
pronto a darne notizia. onto alle V. V. sig. Per me
come shall recitess. Si sarebbe potratno vedere. (acchusa
appariscono al med. no. schiavo che è gabo occorre
conformazione con diam. H. ricevuta
Liberato. sig. Per me
Amore Gil 7. d' Agosto 1670
Amo M. S. S. S.
Ottavio Doria